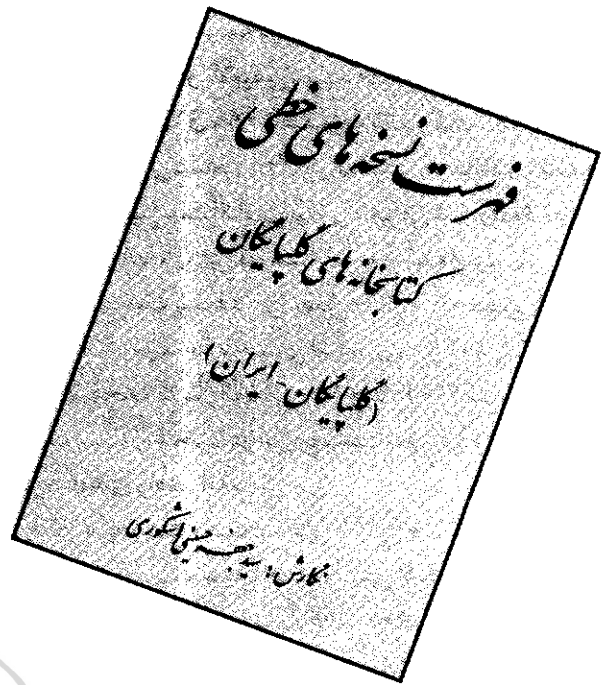

محرر فنی

فهرست نسخه های خطی کتابخانه های گلیایگان

ابوالفضل حافظیان بابلی

فهرست نسخه های خطی کتابخانه های گلیایگان، سید جعفر حسینی اشکوری، قم، مجمع ذخایر اسلامی، ۱۳۸۱ ش، ۲۸۰ص، وزیری.

نیست. قسمتی از نسخه های فهرست نشده مربوط به کتابخانه های عمومی و بزرگ است که به تدریج فهرست می شوند و نگرانی در حفظ و حراست آنها احساس نمی شود، اما بیش از نیمی از نسخه های فهرست نشده به مجموعه های خصوصی و نیمه عمومی کوچک و پراکنده در شهرها و روستاهای مختلف اختصاص دارد؛^۱ بدین جهت فهرست نمودن این مجموعه ها لازم تر و ضروری تر به نظر می رسد و بدون شک نگارش و انتشار فهرست مخطوطات هر کتابخانه، نقش مهمی در حفظ و حراست از آنها دارد، علاوه بر اینکه با نشر فهرست نامه ها، چهره های غربت زده نسخه های خطی با محققان و پژوهشگران علوم اسلامی انس و الفتی به هم می رسانند. چه بسا گنجینه های نفیس و ارزشمند که در گوشه خانه ها، مسجدها، مدرسه های علمیه و زیارتگاه ها، به جهت نبود فهرستی منظم و روشمند و بر اثر عدم توجه و اهتمام به آنها، مورد دستبرد راهزنان فرهنگی قرار گرفته و به تاراج رفته و یا اینکه تدریجاً راه زوال را در پیش گرفته و با گرد و خاک و موریانه انس برقرار کرده و به مرور زمان آسیب دیده و از بین رفته اند.

سیر تاریخی پژوهش های نسخه شناسانه در ایران نشان می دهد، گام های استوار بزرگان و دانشورانی که حفظ و احیای

۱. سیر فهرست نگاری در ایران

فهرست نویسی نسخه های خطی تنها راه بازیابی اطلاعات از دست نویس های نهفته در گنجینه های کتابخانه های عمومی و خصوصی است، که از دیرباز مورد توجه دانشمندان کتابشناس قرار داشته و دارد و فهرست نگاران و نسخه پژوهان با تحمل زحمات و رنج های بسیار و با سفر به مناطق دور و نزدیک به جست و جوی نسخه های مخطوط در گوشه کتابخانه های شخصی و نیمه شخصی، مساجد و مدارس و امامزاده ها پرداخته و هزاران گنج مخفی از میراث مکتوب تمدن اسلامی را باز شناخته اند.

بر اساس شواهد موجود، حدود ۳۰۰/۰۰۰ اثر دست نویس در کتابخانه های عمومی و خصوصی ایران نگهداری می شود، از این تعداد حدود ۱۲۰۰۰۰ دست نویس به اختصار یا به تفصیل فهرست شده و بخش بزرگی از مخطوطات ایران، فهرست نشده و اطلاعات تفصیلی و یا حتی اجمالی از آنها در دست

۱. ر. ک: گنجینه های دست نویس های اسلامی در ایران، دکتر هادی شریفی، ترجمه، تصحیحات و افزوده ها احمد رضا رحیمی ریس، تهران: مؤسسه نشر فهرستگان، ۱۳۷۹ ش؛ نویافته های گنجینه های دست نویس های اسلامی در ایران، مقاله منتشر شده در فصلنامه میراث شهاب، شماره پیاپی ۲۵-۲۶، ص ۶۵-۹۲.

میراث مکتوب را و جهت همت خود قرار داده اند، قرین توفیق گشته و در سده اخیر گنجینه های بسیاری شناسایی شده و پرده از رخ هزاران کتاب و رساله - که حکایت از دانش سرشار ایرانیان مسلمان می کند - برداشته شده است.

در گذشته برای فهرست نگاری مجموعه های پراکنده، اقدامات ارزنده ای انجام گرفته است، از جمله دوازده دفتر از نسخه های خطی نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، در سال های ۱۳۳۹ تا ۱۳۶۲ ش، به همت فهرست نویس فقید مرحوم محمدتقی دانش پزوه و ایران شناس نامدار جناب آقای ایرج افشار منتشر شد. در این اثر نزدیک به هشتاد مجموعه خصوصی و عمومی داخل و خارج از کشور فهرست شده است.

با ظهور چند شخصیت سترگ در عرصه کتاب شناسی و نسخه پژوهی در حوزه علمیه قم، این رشته در میان فضیلات حوزه رواج یافته و در سال های اخیر فهرست های متعددی به قلم کتابشناسان روحانی منتشر گشته است. حتی عده ای از فضیلات جوان حوزه علمیه قم با عزیمت به شهرهای مختلف همچون کاشان، دامغان، سمنان، تبریز، خوانسار، گلپایگان، فردوس، بابل، مراغه، خوی، قزوین، چالوس، دزفول، یزد و ... به فهرست نویسی نسخه های خطی موجود در مدارس و مساجد و منازل همت گماشته اند و تاکنون برخی از فهرست های مذکور به چاپ رسیده و به مشتاقان کتاب عرضه شده و تعدادی دیگر در نوبت چاپ به سر می برند.

در این مختصر، گزارش کوتاهی از مجموعه ۸ جلدی «معرفی میراث مخطوط» ارائه شده و تلاش های ارزنده فهرست نگار کتابخانه های گلپایگان مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. مجموعه «معرفی میراث مخطوط»

انتشارات مجمع ذخایر اسلامی قم در سلسله «معرفی میراث مخطوط» تاکنون هشت فهرست نامه از تألیفات خاندان اشکوری را، به ترتیب ذیل منتشر کرده است:

۱. فهرست نسخه های خطی خورشید گردیزی (ملتان - پاکستان)، سید احمد حسینی اشکوری، ۱۳۸۰ ش / ۱۴۲۲ ق، ۴۹ صفحه + تصاویر رنگی از نسخه ها، شمارگان: ۱۰۰۰ جلد. (تعداد ۵۵ نسخه خطی در این فهرست به ترتیب شماره نسخه ها معرفی شده است و در پایان فهرست های راهنما درج شده است.)

۲. فهرست نسخه های خطی کتابخانه مدرسه آیه الله بروجرودی (کرمانشاه - ایران)، سید احمد حسینی اشکوری، ۱۳۸۰ ش / ۱۴۲۲ ق، ۱۳۹ صفحه، شمارگان: ۱۰۰۰ جلد.

۱۴۴) نسخه خطی به ترتیب شماره نسخه ها در این فهرست معرفی شده و در پایان فهرست عمومی آمده است.

۳. فهرست نسخه های خطی کتابخانه آکادمی لینیچی (رم - ایتالیا) به ضمیمه دو فهرستواره و واژه نامه ایتالیایی - فارسی، ترجمه و تلخیص: سید صادق حسینی اشکوری، ۱۳۸۱ ش / ۱۴۲۳ ق، ۲۰۴ صفحه، شمارگان: ۱۰۰۰ جلد. (۸۱ نسخه عربی - شامل ۲۶۰ عنوان کتاب و رساله - و ۵۹ نسخه فارسی در فهرست آکادمی لینیچی معرفی شده که ترجمه و تلخیصی از آنها، در این فهرست نامه درج شده است.)

۴. فهرست نسخه های خطی کتابخانه مفتی الشیعه (قم - ایران)، سید احمد حسینی اشکوری، ۱۳۸۱ ش / ۱۴۲۳ ق، ۱۳۱ صفحه، شمارگان: ۱۵۰۰ جلد. (۱۱۰ نسخه خطی به ترتیب شماره مخزن در این فهرست معرفی شده و در پایان فهرست های راهنما آمده است.)

۵. فهرست نسخه های خطی خاندان میبیدی (کرمانشاه - ایران)، سید احمد حسینی اشکوری، ۱۳۸۱ ش / ۱۴۲۳ ق، ۲۲۴ صفحه، شمارگان: ۱۳۰۰ جلد. (۱۵۱ نسخه خطی از کتابخانه خاندان میبیدی در کرمانشاه و ۶۵ نسخه مربوط به این خاندان در مشهد، به ترتیب شماره، در این فهرست معرفی شده و فهرست های راهنما پایان بخش این کتاب است.)

۶. فهرست نسخه های خطی کتابخانه های قائن (قائن - ایران)، سید جعفر حسینی اشکوری، ۱۳۸۱ ش / ۱۴۲۳ ق، ۲۵۶ صفحه، شمارگان: ۱۰۰۰ جلد. (۲۵۲ نسخه خطی در این فهرست معرفی شده است: ۲۰۱ نسخه از کتابخانه مدرسه جعفریه قائن، ۳۵ نسخه از کتابخانه سید حسین امام و ۱۶ نسخه موجود در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی قائن.)

۷. فهرست نسخه های خطی کتابخانه فرهنگ و ارشاد اسلامی (کاشان - ایران)، سید احمد حسینی اشکوری، ۱۳۸۱ ش / ۱۴۲۴ ق، ۱۲۰ صفحه، شمارگان: ۱۳۰۰ جلد. (۱۱۰ نسخه خطی به ترتیب شماره مخزن در این فهرست معرفی شده و فهرست های راهنما در آخر کتاب درج شده است.)

۸. فهرست نسخه های خطی کتابخانه های گلپایگان (گلپایگان - ایران)، سید جعفر حسینی اشکوری، ۱۳۸۱ ش / ۱۴۲۳ ق، ۲۸۰ صفحه، شمارگان: ۱۰۰۰ جلد. (تعداد ۲۳۲ جلد نسخه خطی مربوط به کتابخانه های ذیل در این فهرست معرفی شده است: ۱۲۷ نسخه از کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی، ۷۴ نسخه از کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه، ۲۶ نسخه از کتابخانه مسجد جامع گلپایگان و ۵ نسخه از کتابخانه حاج آقا رضا شهیدی.)

۲. فهرست موضوعی کتاب‌ها.
۳. فهرست الفبایی مؤلفین کتاب‌ها همراه با اسامی آثار معرفی شده از آنها.
۴. فهرست اعلام و اشخاص.
۵. فهرست جاها و امکنه.

از امتیازات این مجموعه فهرست‌ها، درج نمونه‌هایی از تصاویر نسخه‌های ممتاز معرفی شده در آنهاست، که برای آشنایی بیشتر و بهتر خوانندگان با نسخه‌های مذکور مؤثر و البته در زیبایی و خوشخوانی کتاب نیز تأثیر به‌سزایی دارد.

طرح شکیل و چشم‌نواز روی جلد این فهرست‌ها، تصویر صفحه‌ای از نسخه خطی کهن و تزئینی قرآن کریم است که با جدول و کتیبه‌ها، شمس‌ها و ترنجی زیبا و مذهب آراسته شده است، البته برای هر یک از فهرست‌ها، رنگ خاصی در نظر گرفته شده تا از این جهت، از هم قابل تفکیک باشند. در پشت جلد‌ها نیز، نام کتاب و فهرست‌نگار به زبان لاتین نقش بسته است.

باری حروفچینی، صفحه‌آرایی، طرح روی جلد، تصاویر منتخب از نسخه‌های خطی و سایر امور جنبی و فنی سلسله فهرست‌های مجموعه «معرفی میراث مخطوط» جالب و درخور تقدیر و تحسین است. توفیقات فهرست‌نگاران این خاندان، در ادامه خدمت بزرگ فرهنگی، همواره افزون باد.

۳. آثار مؤلف فهرست گلپایگان

برخی از آثار جناب حجة الاسلام سید جعفر حسینی اشکوری در پژوهش‌های نسخه‌شناسانه از این قرار است:

۱. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیه‌الله فاضل خوانساری، که در سال ۱۳۷۴ ش/ ۱۴۱۶ ق در دو جلد، همراه با تقریظ نسخه شناس فقیه مرحوم علامه سید عبدالعزیز طباطبایی به چاپ رسید. شمار نسخه‌های معرفی شده در این فهرست، بالغ بر ۵۰۰ جلد است.

۲. فهرست کتب خطی کتابخانه سید محمد حجت کوهکمری (قم-ایران)، مجمع ذخایر اسلامی، ۱۳۷۷ ش/ ۱۴۱۹ ق. در این فهرست ۶۰ عنوان کتاب و رساله در ۸۰ صفحه معرفی شده است.

۳. تحقیق و تنظیم کتاب «محقق خوانساری» در شرح حال و آثار آقا حسین خوانساری (۱۰۹۸ ق) که در سال ۱۳۷۸ ش/ ۱۴۲۰ ق در ۷۴۸ صفحه به چاپ رسیده است. در این کتاب

در دوره ۸ جلدی «معرفی میراث مخطوط» جمعا ۱۰۰۷ نسخه خطی از کتابخانه‌های داخلی و خارجی معرفی شده است. روش فهرست‌نگاری این مجموعه، مطابق با سبک فهرست نویسی مختصر جناب آقای سید احمد اشکوری، بدین صورت است که هر کتاب در دو بخش معرفی می‌شود:

- الف. کتابشناسی، در این بخش موارد ذیل درج می‌شود:
 ۱. نام کامل کتاب.
 ۲. موضوع و لغت آن در مقابل نام کتاب و درون پرانتز.
 ۳. نام کامل مؤلف و تاریخ وفات یا عصر وی.
 ۴. توضیح مختصری در معرفی کتاب و بیان ابواب و فصول آن، اگر کتاب معرفی نباشد.
 ۵. تاریخ و محل تألیف کتاب و اینکه به نام چه کسی تألیف شده است، البته در کتاب‌های غیر معروف.
 ۶. آغاز و انجام کتاب‌های غیر معروف و در صورت نقص، آغاز و انجام نسخه.

بخش کتابشناسی با حروف درشت تایپ شده و در معرفی هر کتاب، شماره نسخه در وسط سطر و داخل پرانتز، آغازگر این بخش است.

ب. نسخه‌شناسی، در این بخش اطلاعات مربوط به نسخه بدین ترتیب می‌آید:

۱. نوع خط.
۲. نام کاتب، آن‌گونه که در نسخه آمده است.
۳. تاریخ کتابت.
۴. اوصاف و خصوصیات نسخه و بیان ویژگی‌های علمی و هنری آن.
۵. نام مالکان و تاریخ تملک‌ها و سجع مهرها و دیگر یادداشت‌های افزوده در نسخه.
۶. نوع جلد.
۷. شماره برگ‌ها با رمز «گ»، سطرها با رمز «س»، طول و عرض برگ‌ها با رمز «سم».

بخش نسخه‌شناسی با حروف ریز و سطرهای کوتاه‌تر ثبت شده تا از بخش کتابشناسی قابل تفکیک باشد.

در این فهرست‌ها نسخه‌ها به ترتیب شماره مخزن معرفی شده‌اند، لذا در پایان هر یک از این فهرست‌نامه‌ها، پنج نوع نمایه یا فهرست راهنما برای سهولت دسترسی مراجعان، در نظر گرفته شده و ارقامی که در آنها آمده، شماره صفحات کتاب است نه شماره مسلسل کتاب‌ها.

فهرست‌های راهنما از این قرار است:

۱. فهرست الفبایی عناوین کتاب‌ها.

۲. ر. ک: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مفتی الشیمة، سید احمد حسینی اشکوری، ۶-۷.

فوائد کتابشناسی و نسخه شناسی بسیاری، خصوصاً درباره تالیفات آقا حسین خوانساری و دیگر علمای خوانسار به چشم می خورد.

۴. فهرست نسخه های خطی کتابخانه های قائن، چاپ شده در سال ۱۳۸۱ ش.

۵. فهرست نسخه های خطی کتابخانه های گلپایگان، چاپ شده در سال ۱۳۸۱ ش.

۵. فهرست نسخه های عکسی مرکز احیاء میراث اسلامی در قم، که از سال ۱۳۷۷ ش / ۱۴۱۹ ق تا ۱۳۸۲ ش / ۱۴۲۴ ق، ۴ جلد از آن (با مشارکت سید صادق حسینی اشکوری و زیر نظر احمد حسینی اشکوری) به چاپ رسیده است. در این مجلدات تعداد ۱۶۰۰ نسخه عکسی به ترتیب شماره معرفی شده است.

۷. فهرست نسخه های خطی کتابخانه های دامغان، تاکنون به چاپ نرسیده است.

۸. فهرست نسخه های خطی کتابخانه محدث ارموی، ۳۵۰۰ نسخه خطی کتابخانه مذکور که به مرکز احیاء میراث اسلامی در قم منتقل شده، به همت سید جعفر اشکوری فهرست شده است. این فهرست بالغ بر ۷ جلد می شود و تاکنون به چاپ نرسیده است.

۹. مقالات تحقیقی و تصحیحی در میراث حدیث ثنویه و دانشنامه امام علی (ع).

۱۰. تصحیح «زبدة التصانیف» اثر مولی حیدر خوانساری.

۴. نگاهی به فهرست نسخه های خطی کتابخانه های گلپایگان

در این فهرست حدود ۳۷۰ عنوان کتاب و رساله از افزون بر ۱۵۰ مؤلف و مترجم در قالب ۲۳۲ جلد نسخه خطی موجود در چهار کتابخانه عمومی و خصوصی شهر گلپایگان، به ترتیب شماره نسخه معرفی شده است. فهرست نگار در مقدمه یادآور شده که: «تمام کتب خطی شهر گلپایگان به آنچه در این فهرست آمده خاتمه نمی یابد، به بسیاری بزرگان برای فهرست نگاری کتب خطی موجود در نزدشان مراجعه شد؛ ولی تاکنون موفق به فهرست برداری آنها نشده ام که امیدوارم چاپ این کتاب مشوقی برای این سروران باشد تا ان شاء الله کتاب های آنان نیز شناسایی شده و در اختیار دانش دوستان قرار گیرد.»^۳

نسخه های هر یک از کتابخانه های چهارگانه به صورت مستقل فهرست نویسی شده و در ابتدای فهرست هر یک از کتابخانه ها، تاریخچه مختصری از پیدایش و خصوصیات آن درج شده است.

شیوه به کار رفته در این فهرست، همان روشی است که در مجموعه «معرفی میراث مخطوط» معمول بوده و شرحش

گذشت. یعنی فهرست نویسی مختصر و معرفی کتاب ها به ترتیب شماره نسخه در دو بخش کتابشناسی و نسخه شناسی و در پایان درج فهرست های راهنما در پنج نوع، برای دست یابی آسان به عناوین کتاب ها، مؤلفان، موضوعات کتاب ها، اعلام و امکنه. این فهرست نیز مزین به تصاویر برگزیده از نسخه های ممتاز است و در بخشی خاص، برخی از اسناد و مدارک به دست آمده از کتابخانه آقای منوچهر احمدی به چاپ رسیده است.

کتابخانه های فهرست شده در گلپایگان از این قرار است:

۱. کتابخانه شخصی مرحوم آیه الله ملا زین العابدین گلپایگانی مشهور به حجة الاسلام (متوفی ۱۲۸۹ ق) که از فقهای نامدار این شهر بوده و تالیفات بسیاری از وی به جا مانده است. این کتابخانه دارای حدود ۵۰ کتاب چاپی و ۱۲۷ نسخه خطی است که بسیاری از آنها آثار حجة الاسلام گلپایگانی و به خط وی است.

۲. کتابخانه شخصی سید محمدحسن امام جمعه (متوفی ۱۳۲۱ ش). وی از خاندان امام جمعه گلپایگان بوده که سال ها عهده دار امامت جمعه این شهر بوده اند. در این کتابخانه ۲۰۵ کتاب چاپی و ۷۴ نسخه خطی وجود دارد.

۳. کتابخانه مسجد جامع گلپایگان، این مسجد تاریخی از قدمت بسیاری برخوردار است. در یکی از اتاق های صحن این مسجد ۲۰۰۰ نسخه چاپی و ۲۶ نسخه خطی نگهداری می شود که تمامی این مخطوطات به خط محمدجواد بن محمدرضا گلپایگانی و از موقوفات مرحوم میرزا احمد خالصی است.

۴. کتابخانه شخصی حاج آقا رضا شهیدی، در این کتابخانه تعداد ۵ نسخه از کتاب احسن المجامع (از جلد اول تا پنجم) تألیف لسان الذاکرین محمدحسن جرفادقانی (قرن ۱۴) وجود دارد.

در مقدمه فهرست نگار آمده است:

در کتابخانه دوست فرهنگی جناب آقای منوچهر احمدی بسیاری از آثار خاندان امام جمعه و چندین اثر مرحوم ملا احمد بن علی مختار گلپایگانی وجود داشت که متأسفانه بسیاری از آنها آسیب دیده و به صورت اوراق پراکنده بود که کار فهرست نگاری آنها بسیار دشوار می نمود، در بین این اوراق چند اجازه و آغاز برخی از نسخه های خاندان امام جمعه را یافتیم که با ذکر نام این کتابخانه در پایان کتاب، در بخش اسناد و مدارک خواهد آمد.^۴

۳. فهرست نسخه های خطی کتابخانه های گلپایگان، ص ۶.

۴. همان، ص ۶.

۱۰. رساله جعفریه و صیغ العقود و الايقاعات محقق کرکی، اولی به خط قاسم بن حاجی ابوالفتح در رجب ۹۳۲ و رساله دوم به خط محمد بن ابراهیم بحرانی در ذیحجه ۹۴۹ کتابت شده و در بیشتر صفحات نسخه، بلاغ به خط مؤلف مشاهده می شود و در پایان جعفریه اجازه مؤلف به کاتب به خط مجیز در ۹۳۵ ثبت شده است. ۱۴

۱۱. حاشیه شرایع الاسلام از محقق کرکی، کتابت در ۹۶۶ق در یزد، تصحیح شده و علامت بلاغ دارد. در این نسخه اشعاری از صفی الدین حلی به خط مقصود علی کرکی در ۹۸۵ق ثبت شده است. ۱۵

۱۲. فروع کافی، کتابت در ۹۷۲ق، تصحیح شده و با نسخه یحیی بن سعید^{۱۶} مقابله شده و یادداشتی از شیخ بهایی و صلاح الدین حسین گلستانه دارد. ۱۷

۱۳. مجموعه شماره ۱۱۹ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی شامل هشت رساله فقهی و کلامی از آثار علامه حلی، شهید اول، ابن فهد حلی و دیگران، به خط احمد بن علی مازندرانی در سال ۹۷۴ق کتابت شده است. این نسخه تصحیح شده و علامت بلاغ دارد. ۱۸

۱۴. مجموعه شماره ۵۰ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه شامل: مبادی الوصول علامه حلی و نقلیه شهید اول، کتابت در ۹۷۶ و ۹۷۷ق در گجرات، تصحیح شده و حواشی دارد. ۱۹

۱۵. همان، ص ۱۸۰-۱۸۱.

۱۶. همان، ص ۱۷۳، نسخه شماره ۶۳ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.

۱۷. همان، ص ۲۰-۲۱، نسخه شماره ۱۶ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.

۱۸. همان، ص ۶۸-۶۹، نسخه شماره ۹۲ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.

۱۹. همان، ص ۳۲-۳۳.

۲۰. همان، ص ۶۰-۶۱.

۲۱. همان، ص ۹۵-۹۷.

۲۲. همان، ص ۶۴-۶۵، نسخه شماره ۸۵ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.

۲۳. همان، ص ۴۶-۴۷، نسخه شماره ۵۵ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.

۲۴. همان، ص ۱۴۳-۱۴۵، نسخه شماره ۳۲ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.

۲۵. همان، ص ۱۲۷-۱۲۵-۱۴۵، نسخه شماره ۱۵ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.

۲۶. فروع کافی. نسخه یحیی بن سعید (کتابت در سده هفتم هجری) اکنون در کتابخانه مجلس شورای اسلامی نگهداری می شود و نگارنده توفیق زیارت این نسخه شریف را داشته ام.

۲۷. همان، ص ۱۳۴-۱۳۶، نسخه شماره ۲۴ کتابخانه سید حسن امام جمعه.

۲۸. همان، ص ۹۸-۱۰۱.

۲۹. همان، ص ۱۵۹-۱۶۰.

در این بخش از جهاتی چند، همچون نسخه های نفیس و کهن، موضوعات کتاب ها، آثار علمای گلپایگان، کاتبان گلپایگانی، اطلاعات پشت نسخه ای، مجموعه ها و نسخه های مجهول به تحلیل و بررسی این فهرست می پردازیم.

الف. نسخه های نفیس و کهن. اعتبار و شهرت هر کتابخانه ای مرهون وجود نسخه های خطی نفیس، قدیمی و نایاب در آن است، چنان که اهمیت و ارزش هر فهرست نامه ای نیز، وابستگی به تعداد نسخه های کهن و نفیس معرفی شده در آن دارد.

عناوین برخی از نسخه های کهن کتابت شده پیش از سال ۱۰۰۰ق:

۱. مجموعه شامل: نواغ الکلم زمخشری، الکوکاب الدرية بوصیری، قصیده بایبیه ذوالرمة و قصیده لامیه، کتابت در سده هفتم یا هشتم هجری که به شماره ۷۳ در کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه محفوظ است. ۵ در فهرست نوع خط این نسخه، نستعلیق ثبت شده اما در حالی که نسخه مربوط به سده هفتم نمی تواند به خط نستعلیق باشد، احتمالاً این نسخه به خط تعلیق بوده است.

۲. تلخیص المفتاح قزوینی، به خط محمد بن حسین نجدی در نیمه ذیقعه ۷۷۶ کتابت شده و تصحیح و حواشی بسیاری دارد، همراه با یادداشتی در ۷۸۱ق درباره مباحثه کتاب. ۶

۳. الکشاف زمخشری، از سده هشتم. این نسخه از سوره طه تا سوره قصص را دربر دارد و تصحیح شده است. ۷

۴. شرح الکافیة استرآبادی، از سده هشتم، تصحیح شده و حواشی دارد. ۸

۵. قواعد الاحکام علامه حلی از سده هشتم یا نهم، نسخه های شماره ۳۴ و ۳۵ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی. ۹

۶. ایضاح الفوائد فخر المحققین از سده هشتم یا نهم. این نسخه تصحیح شده است و به شماره ۸۱ در کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی نگهداری می شود. ۱۰

۷. مجموعه شماره ۱۱۷ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی شامل چهار رساله کلامی: الاعتماد فی شرح واجب الاعتقاد، الانوار الجلالیه للفصول النصیریة از فاضل مقداد و واجب الاعتقاد علی جمیع العباد، نهج المسترشدین از علامه حلی. این نسخه را ناصر بن محمد قطیفی در ماه رمضان ۸۶۴ کتابت کرده است. نسخه ای است تصحیح شده و دارای حواشی بسیار. ۱۱

۸. لوامع الاسرار قطب رازی، به خط مسعود بن ابی بکر ایجی در ذیحجه ۸۹۱ کتابت شده و مصحح است. ۱۲

۹. اصول کافی از سده نهم یا دهم، تصحیح شده و دارای حواشی. ۱۳

۱۵. منتهی المطلب فی تحقیق المذهب علامه حلی، به خط جانعلی کاتب عتبه عالیة رضویه در جمادی الثانی ۹۸۲ کتابت شده است. این نسخه تصحیح شده و امضای بلاغ از محیی الدین حسن حسینی عاملی به تاریخ ۹۸۳ در مشهد دارد.^{۲۰}

۱۶. مختلف الشیعه علامه حلی، به خط صالح بن محمد سلامی در ۹۸۶ق از روی نسخه اصل کتابت شده است. این تصحیح شده و علامت بلاغ دارد.^{۲۱}

۱۷. حاشیه انوار التنزیل از عصام الدین سمرقندی (متوفی ۹۵۱ق) کتابت در ۹۹۲ق، تصحیح شده و دارای حواشی است.^{۲۲}

۱۸. مجموعه شماره ۵۶ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه شامل سه رساله فقهی از پدر شیخ بهایی (متوفی ۹۸۴ق) کتابت شده در حیات مؤلف و دارای تصحیحات.^{۲۳}

ب. موضوعات کتاب‌ها. بیشتر عناوین موجود در کتابخانه های گلپایگان مرتبط با علوم حوزوی و بعضاً کتاب های درسی طلاب علوم دینی است.

از حدود ۳۷۰ عنوان کتاب و رساله معرفی شده در این فهرست، حدود ۳۰۰ عنوان به زبان عربی تألیف شده و کمتر از ۸۰ عنوان به زبان فارسی است و بیشترین عناوین، مربوط به این موضوعات است:

۱. فقه: ۹۰ عنوان.
۲. اصول فقه: ۵۱ عنوان.
۳. اعتقادات و کلام: ۴۷ عنوان.
۴. حدیث: ۲۷ عنوان.
۵. فلسفه: ۱۵ عنوان.
۶. تفسیر: ۱۴ عنوان.
۷. عرفان: ۱۰ عنوان.
۸. ادعیه: ۱۰ عنوان.
۹. نحو: ۱۰ عنوان.
۱۰. منطق: ۹ عنوان.

و بقیه کتاب‌ها مربوط به موضوعات دیگری است همچون: اخلاق، شعر و ادب، هیئت و نجوم، بلاغت، تاریخ، تجوید، حساب و ریاضی، خوابگزاری، رجال و درایه، علوم غریبه، طب، صرف، لغت، معما، نامه نگاری و موضوعات متفرقه.

در مواردی انتخاب موضوع برای برخی کتاب‌ها، چندان دقیق نیست؛ مثلاً در موضوع تاریخ، فقط یک عنوان کتاب درج شده، در حالی که کتاب‌های دیگری همچون اللهوف علی قتلی الطفوف نیز در شمار کتاب‌های تاریخی قرار می‌گیرد.

از حدود ۱۵۰ مؤلف دارای اثر در این فهرست، مؤلفان ذیل

بیشترین آثار را داشته‌اند:

۱. شهید ثانی: ۱۶ اثر.
۲. علامه حلی: ۱۴ اثر.
۳. علامه مجلسی: ۱۴ اثر.
۴. وحید بهبهانی: ۱۲ اثر.
۵. زین العابدین گلپایگانی: ۱۲ اثر.
۶. میرزای قمی: ۱۰ اثر.
۷. فیض کاشانی: ۹ اثر.
۸. شیخ احمد احسائی: ۹ اثر.
۹. شیخ بهایی: ۸ اثر.
۱۰. میرداماد: ۷ اثر.
۱۱. سید بحر العلوم: ۶ اثر.
۱۲. شیخ صدوق: ۵ اثر.

ج. آثار علمای گلپایگان. معمولاً کتابخانه‌های شخصی علما در مناطق مختلف و کتابخانه‌های حوزه‌های علمیه شهرستان‌ها، خالی از تألیفات علمای محل نیست و از این رو فهرست نامه‌های کتابخانه‌های شهرستان‌ها، نقش مهمی در معرفی علما و دانشمندان بلاد و آثار آنان - که نوعاً نسخه‌های خط مؤلف و منحصر به فردند - دارند و تاریخ علم را در آن مناطق بازگو می‌کنند. در این فهرست تعداد قابل ملاحظه‌ای از تألیفات علمای گلپایگانی معرفی شده، که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱. ابوالقاسم بن حسین حسینی موسوی گلپایگانی (قرن ۱۲ق)، دو اثر به نام‌های: آداب المتعلمین، منتخب مصباح الهدایة.
 ۲. ابوالقاسم بن یوسف گلپایگانی (قرن ۱۳ق)، مؤلف فوائد متفرقه.
 ۳. احمد بن علی مختار گلپایگانی (بعد از ۱۲۶۴ق): قواطع الاوهام فی نبذة من مسائل الحلال والحرام.
 ۴. حیدر علی بن محمد علی بیگ ضیاء الاطباء گلپایگانی (قرن ۱۴ق): هدایة الطالبین.
 ۵. زین العابدین بن شاهرودی گلپایگانی (۱۲۸۹ق): دوازده اثر از وی در این فهرست آمده است: اصول الفقه، الأنوار القدسیة فی الفضائل الأحمدیة، ایضاح الجوامع (شرح الخطبة الشعبانیة فی فضائل شهر رمضان)، تحقیق حال
-
۲۰. همان، ص ۴۴-۴۵، نسخه شماره ۵۳ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.
 ۲۱. همان، ص ۴۲-۴۳، نسخه شماره ۵۲ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.
 ۲۲. همان، ص ۷۴-۷۵.
 ۲۳. همان، ص ۱۶۵.

۴. علی اصغر بن ابراهیم گوگدی در ۱۲۵۷. ۲۷
 ۵. محمدحسین بن آقاعباس گلپایگانی در ۱۲۶۴ق. ۲۸
 ۶. محمدرفیع بن محمدرضا گلپایگانی در ۱۲۳۴ق. ۲۹
 ۷. حسین جریادقانی در ۱۱۱۵ق در یزد. ۳۰
 ۸. محمدباقر بن زین العابدین گلپایگانی در ۱۲۷۴ق. ۳۱
 ۹. سید حسن بن محمدصادق موسوی جرفادقانی در ۱۲۶۳ق. ۳۲
 ۱۰. حیدرعلی بن محمدعلی بیگ حسن سلطان طبیب گلپایگانی، طبیب فوج گلپایگان ملقب به ضیاءالاطباء در ۱۳۰۳ق. ۳۳
 ۱۱. محمدتقی جریادقانی در ۱۰۲۱ق. ۳۴
 ۱۲. احمد بن محمدصادق گلپایگانی در ۱۲۶۱ق. ۳۵
 ۱۳. ابوالقاسم بن حسین حسینی موسوی گلپایگانی در ۱۱۴۹ق. ۳۶
 ۱۴. محمدصادق بن سید حسن موسوی گلپایگانی در ۱۲۸۰ق. ۳۷
 ۱۵. نصیر بن حاج حسین جریادقانی در ۱۰۶۲ق. ۳۸
 ۱۶. محمدحسین جریادقانی در ۱۳۰۹ق. ۳۹
 ۱۷. محمدجواد بن آقارضا گلپایگانی در ۱۳۰۲ق. ۴۰
- هـ. اطلاعات پشت نسخه‌ای؛ فواید و اطلاعات افزوده در نسخه‌های خطی که به مرور زمان به وسیله افراد مختلف در ابتدا یا انتها و یا لابه لای نسخه‌ها درج شده‌اند، از رهگذر تاریخ منطقه‌ای و محلی و کشف حلقه‌های مفقوده آگاهی علمی و تاریخی از اهمیت به سزایی برخوردارند.
- این یادداشت‌ها شامل مطالب متنوع و گوناگونی هستند؛ همچون تاریخ وفات‌ها و تولدها، تملک‌ها و مهرها، وقف‌نامه‌ها، اجازات، بلاغات و انهاءها، دستخط علما و بزرگان، تقریظ‌ها،

الصراف، تعلیقات علی الروضة البهية في شرح اللمعة الدمشقية، روح الايمان، شرح حديث الضب، شرح حديث محبة امير المؤمنين(ع)، شرح حديث المعرفة، علم الامام، علم الامام بالموضوعات، اللقطه.

۶. محمدجواد بن محمدرضا گلپایگانی (قرن ۱۴ق)، صاحب آثاری همچون: مناقب اهل البيت(ع)، مجالس، مختصر الظرائف والطائف في المحاسن والاضداد، متفرقات.
۷. محمدحسن بن حسینعلی آقابابا گلپایگانی معروف به لسان‌الذاکرین (قرن ۱۴ق): احسن المعجم در پنج جلد.
۸. محمدکاظم بن محمدصادق موسوی گلپایگانی (قرن ۱۳): لآلی الاصول (قلائد اللثالی).

۹. سید حسن بن محمدصادق گلپایگانی: تذکرة المؤمنین. د. کاتبان گلپایگانی. انجامه‌ها و یا ترقیمه‌های نسخه‌های خطی که شناسنامه نسخه به شمار می‌آیند و به قلم کاتب هر نسخه نوشته می‌شود، شامل گزارش به پایان رساندن نسخه است که در آن تاریخ و محل کتابت و اینکه نسخه به درخواست چه کسی و از روی چه نسخه‌ای نوشته شده، درج می‌شود. اطلاعات مندرج در انجامه‌ها اهمیت به سزایی در شناخت تاریخ فرهنگی شهرها دارند. خوشنویسان محلی، کانون‌های نسخه‌نویسی همچون مدارس علمیه و کتابخانه‌ها از انجامه‌ها شناخته می‌شوند.

خوشنویسان شهر مذهبی گلپایگان از دیرباز به استنساخ کتاب‌های علمی و دینی شهرت داشته و بسیاری از نسخه‌های موجود در کتابخانه‌های مختلف ایران به خط آنان است، چنان‌که مبلغ قابل‌اعتنایی از کتاب‌های چاپ سنگی به قلم خوشنویسان و کاتبان گلپایگانی کتابت شده است؛ به خط کاتبانی همانند: محمدحسن بن محمدعلی گلپایگانی، محمدحسین بن محمدعلی گلپایگانی، محمدصادق بن محمدعلی گلپایگانی، محمد مهدی گلپایگانی، زین العابدین بن محمدعلی محلاتی گلپایگانی کتاب‌های چاپ سنگی بسیاری در کتابخانه‌ها یافت می‌شود.

در این فهرست نیز اسامی جمعی از کاتبان گلپایگانی به چشم می‌خورد:

۱. احمد بن محمد مهدی جرفادقانی در ۱۲۳۱ق. ۲۴
- نسخه‌های بسیاری به خط وی موجود است.
۲. زین العابدین گلپایگانی در ۱۲۴۰ق. ۲۵ نسخه‌های متعددی به خط وی موجود است.
۳. محمد بن اسماعیل موسوی گوگدی جرفادقانی در ۱۲۴۵ق. ۲۶

۲۴. همان، ص ۱۵.
۲۵. همان، ص ۲۲.
۲۶. همان، ص ۲۶.
۲۷. همان، ص ۳۰.
۲۸. همان، ص ۴۱.
۲۹. همان، ص ۵۰.
۳۰. همان، ص ۸۲.
۳۱. همان، ص ۱۰۹.
۳۲. همان، ص ۱۳۳.
۳۳. همان، ص ۱۴۲.
۳۴. همان، ص ۱۴۳.
۳۵. همان، ص ۱۴۶.
۳۶. همان، ص ۱۴۸.
۳۷. همان، ص ۱۵۴.
۳۸. همان، ص ۱۵۸.
۳۹. همان، ص ۱۷۲.
۴۰. همان، ص ۱۸۹.

ثبت حوادث طبیعی همچون زلزله، آتش سوزی، سیل، خشکسالی و گرانی اجناس، بیماری های همه گیر مانند طاعون، وبا و ... ، بهای نسخه و اجرت کاتب و صحاف، فایده های مختلف به نظم و نثر، فهرست های کتابخانه های شخصی و یادداشت عاریت یا هبه کتاب و ده ها مطالب خواندنی و مفید دیگر از اطلاعات جنبی ثبت شده در نسخه های خطی که فهرست نگار باید با دقت و بررسی کامل در صفحات مختلف نسخه، آنها را بیابد و در فهرست گزارش نماید.

در فهرست کتابخانه های گلپایگان نیز نمونه های جالبی از این گونه یادداشت ها گزارش شده، که به برخی از آنها اشاره می کنیم:

۱. **اجازات علما.** انواع مختلف اجازه، همچون اجازه روایت، اجازه اجتهاد، اجازه امور حسبیه و اجازه ذکر در این نسخه ها ثبت شده است. از جمله: صورت اجازه شیخ بهایی در پایان نسخه امالی شیخ طوسی،^{۴۱} اجازه محقق کرکی به سید ضیاءالدین قاسم اصفهانی در ۱۴ ربیع الثانی ۹۳۵ در نجف اشرف به خط مجیز،^{۴۲} اجازه شیخ صالح بن عبدالکریم بحرانی به علی بن محمد جزائری تمامی در ۱۲ صفر ۱۰۹۲ به خط مجیز،^{۴۳} اجازه سید اسدالله بن محمدباقر شفتی به سید حسن موسوی جرفادقانی در ۷ ذیقعد ۱۲۶۳ و اجازه سید حسن حسینی به همو در ربیع الثانی ۱۲۶۳. ۴۵. این اجازات غالباً اجازه نقل روایتند.

در اسناد و مدارک چاپ شده در آخر فهرست نیز اجازات بسیاری به چشم می خورد که غالباً اجازه اجتهاد و یا مربوط به امور حسبیه اند؛ از جمله: اجازه سید حسن مدرس به سید حسن امام جمعه،^{۴۶} اجازه سید اسدالله شفتی و ملاعلی اکبر بیدآبادی به همو،^{۴۷} اجازه ملا لطف الله مازندرانی به سید محمدکاسم امام جمعه،^{۴۸} اجازه میرزا حبیب الله رشتی به میرزا محمدکاسم گلپایگانی،^{۴۹} اجازه میرزا محمدتقی (شیرازی؟) به میرزا محمد مهدی گلپایگانی^{۵۰} و اجازه سید محمدکاسم طباطبایی یزدی به میرزا محمدکاسم گلپایگانی.^{۵۱}

اجازه بر ذکر از میرزا ابوالقاسم قمی (۱۲۳۱ق) در ۷ برگ به ضمیمه جامع الشتات وی در کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه موجود است، که متأسفانه آغاز و انجام و توضیحات بیشتر پیرامون این اجازه، در فهرست درج نشده است.^{۵۲}

اجازه روایت (و قرائت ...) صحیفه سجاده ضمن منشآت محمد مسیح کاشانی در کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی محفوظ است.^{۵۳}

۲. **انتهای و بلاغ ها.** در بین مخطوطات گلپایگان نسخه های متعددی تصحیح و مقابله شده و برخی از آنها بلاغ مقابله و

قرائت و تصحیح و گواهی انتهاء از علمای بزرگ دارد؛ مانند نسخه شماره ۵۳ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی که امضای بلاغی از محیی الدین حسن بن ابی الحسن حسینی عاملی در مشهد الرضا به سال ۹۸۳ق دارد^{۵۴} و نسخه شماره ۳۲ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه که بلاغ های متعدد از محقق کرکی در آن مشهود است^{۵۵} و نسخه شماره ۶۰ همان کتابخانه که در برگ آخر آن، انتهاء از حسام الدین طریحی نجفی مسلمی برای زین العابدین طریح در ۱۷ ربیع الثانی ۱۰۷۹ ثبت شده است.^{۵۶}

۳. **وقف نامه ها؛** وقف کتاب یکی از راه های گسترش و ترویج فرهنگ و معارف اسلامی به شمار می آمد و در گذشته بسیار رایج بوده است. نمونه هایی از وقف نامه های نسخه های خطی، در نسخه های گلپایگان یافت می شود.

همچون: وقف نامه کتاب بشارة الشیعة از حاجی عبدالکریم واعظ در ۱۳۳ق،^{۵۷} وقف نامه کتاب احسن المجامع از مؤلف همراه با اشعاری از وی درباره وقف این کتاب،^{۵۸} وقف نامه کتاب مجمع البحرین از بانویی فرهنگ دوست به نام نوری جهان خانم بنت آخوند ملا محمدباقر خراسانی و زوجه مرحوم حاج میرزا ابوالقاسم در سال ۱۲۹۳ق و نیز وقف نامه دیگر از بانوان (زوجه میرزا محمدحسین) در ۱۳۴۱ق که مجموعه ای از چند رساله حدیثی و تفسیری را وقف کرده است.^{۵۹} غایة القصوی سید محمد شهشانی را سه تن از اوصیای او در

۴۱. همان، ص ۱۲۲-۱۲۴، نسخه شماره ۱۱ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.
۴۲. همان، ص ۱۴۳-۱۴۵، نسخه شماره ۳۲ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.
۴۳. همان، ص ۱۶-۱۸، نسخه شماره ۱۱ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.
۴۴. همان، ص ۱۳۳، نسخه شماره ۲۳ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.
۴۵. همان، ص ۱۳۴.
۴۶. همان، ص ۲۵۱-۲۵۲.
۴۷. همان، ص ۲۵۴-۲۵۶.
۴۸. همان، ص ۲۵۷.
۴۹. همان، ص ۲۶۴.
۵۰. همان، ص ۲۶۵.
۵۱. همان، ص ۲۶۸.
۵۲. همان، ص ۱۱۸.
۵۳. همان، ص ۶۲.
۵۴. همان، ص ۴۴.
۵۵. همان، ص ۱۴۳.
۵۶. همان، ص ۱۶۸.
۵۷. همان، ص ۱۶۸، نسخه شماره ۵۹ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.
۵۸. همان، ص ۲۰۹-۲۱۲، کتابخانه حاج آقا رضا شهیدی.
۵۹. همان، ص ۱۷۰-۱۷۱، نسخه شماره ۶۱ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.

۱۲۹۱ ق وقف کرده اند. ۶۰

در صفحه ۳۹ فهرست، در توضیحات نسخه شناسی آمده است: «در برگ اول چند یادداشت متفرقه و وقف نامه مدرسه گلپایگان مشهود است» این عبارت، بدون توضیحی دیگر درباره خصوصیات وقف نامه، در فهرست درج شده است که جا داشت اطلاعات بیشتری از آن ارائه گردد.

۴. یادداشت های دیگر: تاریخ وفات های مندرج در نسخه شماره ۲۳ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه، ۶۱ تاریخ وفات ها و تولد های خاندان امام جمعه، ۶۲ مصالحه ده ها جلد کتاب، ۶۳ هبه کتاب از سید محمد موسوی به فرزندش سید مرتضی، ۶۴ استکتاب کنز العرفان از امیر مخدوم سید قطب الدین نعمت الله حسنی حسینی دشتکی شیرازی در کلکته، ۶۵ و یادداشت های تملک از دانشمندان خصوصاً بزرگان گلپایگان و یادداشتی از شیخ بهایی در اول نسخه ای از کافی که از ورثه سید ابراهیم در نزد وی محفوظ بوده و تملک صلاح الدین حسین بن افضل الدین محمد گلستانه در همین نسخه ۶۶ و ...

و. مجموعه ها و نسخه های مجهول؛ میزان تلاش و دقت فهرست نگاران در نگارش فهرست نامه ها، از بررسی مجموعه ها و نسخه های مجهول معرفی شده در فهرست های آنان شناخته می شود. برخی از نسخه ها، دو یا چند رساله و کتاب را دربر دارند و در این موارد لازم است فهرست نگار با دقت لازم، رساله ها را از هم تمییز داده و آنها را به تفکیک معرفی نماید. و نیز شناسایی برخی نسخه ها به جهت افتادگی آغاز یا انجام و یا منحصر به فرد بودن و یا به دلایل دیگر، بر فهرست نگار دشوار می گردد که در این موارد باید فهرست نگار مهارت خود را نشان دهد و ساز و کار مناسب برای شناسایی نسخه های مجهول را به کار گیرد مثلاً جست و جوی بیشتری در منابع و مآخذ و فهرست نامه های کتابخانه های مختلف بنماید، موضوع کتاب را تشخیص دهد و با بررسی نقل قول ها، زمان تألیف را حدس بزند و این نسخه را با نسخه های شناخته شده دیگر در همان موضوع، مقابله و تطبیق نماید و چنانچه پس از همه مراحل، توفیق دستیابی به نام کتاب و مؤلف را پیدا نکرد، باید به تفصیل یافته های خود از کتاب را در فهرست گزارش کند، بدین امید که کتابشناس و اهل فن دیگری با مراجعه به فهرست و بهره گیری از اطلاعات مندرج در فهرست و با استفاده از اطلاعات و تجربیات خود، نسخه مجهول را باز شناسد.

تعداد مجموعه های معرفی شده در فهرست گلپایگان نسبتاً زیاد است و این نشان می دهد که فهرست نگار در نگارش این فهرست متحمل زحمت مضاعفی شده تا بتواند رساله های گوناگون موجود در مجموعه ها را باز شناخته و در فهرست

گزارش نماید. با این وصف، در برخی موارد خصوصیات رساله ها به جای معرفی تفصیلی در بخش کتابشناسی، به صورت اجمالی در نسخه شناسایی معرفی شده و طبعاً نام چنین رساله هایی در فهرست الفبایی کتاب ها نیامده است. مانند:

۱. شرح بحث میراث ارشاد الاذهان از ملک محمد بن سلطان حسین اصفهانی. ۶۷

۲. فهرست رجال من لایحضره الفقیه از شیخ بهایی. ۶۸

۳. یادداشتی (رساله ای؟) از میر سید شریف در نسبت بصیرت به مدرکاتش؟ ۶۹

۴. رساله رقة الجیب النافیة للریب عن الایمان بالغیب از فاضل هندی. ۷۰

در شماری از نسخه های مجهول، بدون ارائه توضیحات ضروری و لازم، به ثبت عنوان کلی اکتفا شده است؛ مانند: تفسیر القرآن الکریم از مفسری ناشناس، ۷۱ مشخص نشده است که این تفسیر عرفانی است و یا ادبی و یا روایی و یا کلامی؟، مؤلف شیعه است یا از اهل سنت؟، از چه منابع و کسانی نقل می کند؟ و ...

در پایان ضمن ارج نهادن اقدام علمی و ارزنده فهرست نگاری گنجینه های دست نویس موجود در شهرستان ها، به نظر می رسد در مسیر حفظ و حراست از میراث فرهنگی، پس از شناسایی فهرست نویسی از مخطوطات، تلاش در نگهداری صحیح و روش مند و مرمت و بازسازی آنها ضروری است و نیز تهیه عکس از نسخه های نادر و کهن، زمینه استفاده پژوهشگران مقیم در مراکز علمی همچون تهران و قم را فراهم می سازد. در این راستا مرکز احیاء میراث اسلامی در قم گام های استواری در سال های اخیر برداشته و تصویر هزاران نسخه نفیس را از کتابخانه های دور و نزدیک گرد آورده است، شکر الله مساعیهم الجمیلة.

۶۰. همان، ص ۱۲۴-۱۲۵، نسخه شماره ۱۳ کتابخانه سید محمدحسن امام جمعه.

۶۱. همان، ص ۱۳۴.

۶۲. همان، ص ۲۵۳.

۶۳. همان، ص ۲۷۰ و ۲۷۱.

۶۴. همان، ص ۱۴۶.

۶۵. همان، ص ۲۳.

۶۶. همان، ص ۱۳۴-۱۳۶.

۶۷. همان، ص ۳۰، نسخه شماره ۳۱ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.

۶۸. همان، ص ۴۰، نسخه شماره ۴۸ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.

۶۹. همان، ص ۶۷، نسخه شماره ۳۱ همان کتابخانه.

۷۰. همان، ص ۱۲۸، نسخه شماره ۱۷ کتابخانه سید حسن امام جمعه.

۷۱. همان، ص ۲۴، نسخه شماره ۳۷ کتابخانه حجة الاسلام گلپایگانی.

